

Op Pad met ... Sylvie Van Damme rond Cotthem (BE)

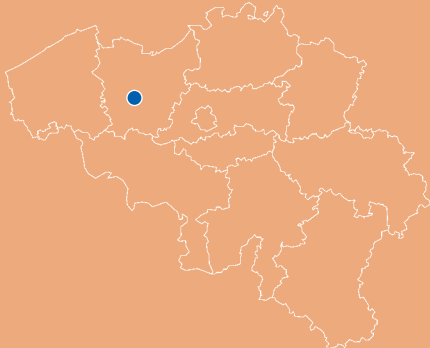
CV Sylvie van Damme

- 1993 licentie Geografie – optie Landschapskunde aan UGent
- 1995 aanvullende studie Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening – optie Milieu- en Landschapsplanning aan UGent
- 2001 -heden docent en onderzoeker Landschapsarchitectuur aan de Vakgroep Architectonisch Ontwerp, Hogeschool Gent-School of Arts
- 2011–heden voorzitter van de gemeentelijke commissie voor ruimtelijke ordening (GECORO) van Sint-Lievens-Houtem
- 2013 doctoraat in de Stedenbouw en de Ruimtelijke planning aan UGent
- 2013 publicatie ‘Landschapsontwerp in Vlaanderen: landschap als narratief en integrerend medium in de ruimtelijke ontwerppraktijk
- 2014 -heden lid van het Dagelijks Bestuur van de Vereniging voor Ruimte en Planning (VRP)
- 2016 publicatie ‘De Polders meemaken – Bouwstenen voor beeldkwaliteit in de polders tussen Nieuwpoort en Diksmuide’
- 2017 publicatie ‘Vademecum Duurzaam ontwerpen van groene ruimten’
- 2017 -heden lid van de expertengroep van de Vlaams Bouwmeester
- 2017 - heden onafhankelijk bestuurder voor de Raad van Bestuur van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

De landschapsarchitect als neutrale mediator

Sylvie Van Damme is docent landschapsarchitectuur. In een rondgang om haar woonplaats Cotthem zien we hoe mensen het landschap opeisen: nieuwbouw die het zicht op de beekvallei blokkeert, een boomkwekerij op de kouder - een open akker- en weidcomplex dat al eeuwenlang wordt gecultiveerd – en een holle weg die deels is opgevuld. Verandering is onvermijdelijk, maar hoe voorkom je dat de landschapsstructuur sluipenderwijs wordt aangetast? Van Damme pleit niet uitsluitend voor meer vergunningsplicht, maar voor heldere afspraken tussen actoren: “Door private partners onder strikte voorwaarden meer vrijheid te geven, kun je een dubbelslag maken.”

Met Sylvie van Damme wandelen we naar Cotthem.

Je komt er via een smalle weg aan de rand van de beekvallei, die langzaam naar het gehucht klimt. Daarachter ligt de kouter, een open akker- en weidcomplex dat al eeuwenlang wordt gecultiveerd. “De gangbare opvatting is dat gehuchten als Cotthem leeglopen en gedoemd zijn te verdwijnen”, vertelt Sylvie. “De realiteit is hier anders: Cotthem heeft een eigen identiteit waar zowel bewoners als bezoekers van profiteren. Het café met 200 streekbieren floreert, er wordt volop gerenoveerd en in de Lourdesgrot, die onlangs door de heemkundige kring weer is opgeknapt, brandt altijd wel een kaarsje.”

Boven aangekomen wijst Sylvie ons op de vallei van de Cotthembeek.

“De beek is klein, maar nog steeds de structurerende drager van deze open ruimte met weilanden, akkers en bossen. Tien jaar geleden was het zicht op de beekvallei nog super. Maar inmiddels is hier boven in Cotthem een huis neergezet met een bomenrij die het zicht blokkeert. Nu zie je niet meer hoe het landschap samenhangt.”

We komen aan op de kouter.

“Je hebt hier een heel mooie afwisseling van beekvallei en kouters. Dat landschapelijke gegeven is erkend als Ankerplaats. Vandaag de dag heeft dat nog geen juridische status want de gewestelijke afbakening van de agrarische en natuurlijke

structuur (het AGNAS-verhaal) laat op zich wachten. In een uitvoeringsplan of bij een nadere gewestelijke afbakening zal bevestigd worden dat dit landbouwgebied is. Het uitzicht hier is nu fantastisch, maar dat verdwijnt als iemand hier mais neerzet. Binnen het agrarisch gebied wordt geen onderscheid gemaakt tussen tuinbouw, graan- of maisteelt. Er is nu al een boomkwekerij. Eigenlijk zou je iets over de hoogte van de gewassen moeten kunnen zeggen, maar voor dit soort discussies zijn landelijke gemeenten nog niet rijp.”

Sylvie wijst naar een dorpje in de verte.

“Dat is Hillegem. Fascinerend vind ik dat je hier een pad door het veld ziet lopen:

een voetweg die al op oude kaarten van de streek voorkomt. Zo moeten er meer trage wegen gelegen hebben. De boer ploegt dat pad telkens weer onder, maar de mensen forceren het weer terug. Ondanks dat er gezaaid is lopen ze dwars door dat veld. Een mooie illustratie dat mensen een landschap opeisen.”

Even verderop zien we de ene na de andere paardenwei.

“Sint-Lievens-Houtem is een echte paardengemeente. De vele paardenliefhebbers hier hebben een serieuze impact op het landschap. Dit was ooit heel kleinschalig, maar paarden zijn niet zo lief voor knotwilgen. Dus nogal wat bomenrijen zijn zwaar

gehavend of verdwenen en hebben plaats gemaakt voor opvallende afsluitingen. Ik probeer te vermijden om daar te nostalgisch over te doen, het is gewoon een feitelijkheid. Ik denk wel dat we paarden-eigenaars goed duidelijk moeten maken: jongens, pas op, als je knotwilgen hebt staan, probeer ze te beschermen: ze bepalen het landschap. Domweg verbieden werkt hier niet. Als het gaat over stallingen, vind ik wel dat je daar als overheid een stuk op zou moeten inbreken. Maar jammer genoeg is er de laatste jaren voor veel minder dingen een vergunning nodig. De 'verpaarding' illustreert goed dat we hier met een kleinschalige metamorfose te maken hebben: bijna onzichtbare veranderingen door dingen pleksgewijs, puntsgewijs toe te voegen of weg te halen. Iemand die hier wandelt merkt niet dat vroeger dat paardenstalletje en dat paardenweitje er niet waren; dat het eigenlijk een open wei-

land was. We verliezen hier op een trage manier; niet door grote bewegingen, zoals in een infrastructurele of stedelijke context. Het zou boeiend zijn om na te gaan hoeveel open ruimte op jaarbasis verandert als gevolg van kleinschalige ingrepen in dit soort gemeenten."

Zijn er instrumenten om die kleinschalige metamorfose te beheersen?

"Het vergunningenniveau is erg belangrijk. Een probleem is echter dat men zoveel toelaat, de voorbeelden daarvan zie je. Ik ben er geen voorstander van om alles te verbieden, dat is ook weer niet nodig. Neem bijvoorbeeld de landgoederen. Ik zit in een project rond behoud, beheer en ontwikkeling daarvan in Vlaanderen. Daar merk je hoe supermultifunctioneel zo'n landgoed kan zijn: belangrijk voor erfgoed, voor natuur, voor landbouw, enzovoort. De eigenaars zitten met de handen in het haar

omdat ze met handen en voeten aan al die verschillende wetgevingen gebonden zijn. Ik pleit er zeker niet voor om al die wetgeving nog te verstrengen; ik wil naar een discussiemodel waarbij je misschien wel iets meer vrijheid toekent op voorwaarde dat we kunnen komen tot een maatschappelijk debat. Met effectieve participatie en niet een aantal enkelingen die hun stem kunnen laten gelden. We zoeken naar een model waarbij je de private eigenaar expliciet meer kansen biedt, onder heel strikte voorwaarden. Ook omdat je als overheid niet alles meer kunt betalen of aankopen en zelf al die natuurgebieden gaan beheeren. Als je er dan toe kunt komen om samen met private partners bepaalde dingen te realiseren door onder strikte voorwaarden vrijheden te geven, denk ik dat je een dubbelslag maakt. Maar momenteel geeft men vrijheden zonder strikte voorwaarden, daar ligt volgens mij het probleem. Vanuit

Vlaanderen mag er steeds meer, terwijl de gemeente zich niet bij machte voelt om sterkere richtlijnen op te stellen. Gemeenten richten zich dan naar de Vlaamse overheid maar worden bij een beroep gemakkelijk *overruled*. Daarnaast geloof ik heel erg in gebiedsgerichte projecten. Nu doet het Agentschap Natuur en Bos hier in de beekloop wel goede dingen, maar er is heel weinig interactie met bijvoorbeeld landbouw of recreatie, en dat is jammer. Met gebiedsgerichte projecten probeert men die afstemming wel te maken. Gemeenten zouden daar meer het nut van moeten inzien en vooral de capaciteit moeten krijgen om er meer aan te doen. Ik voel dat ook bij ons in de gemeente: men wil wel, maar zit zo vast in alle vergunningswerk en dergelijke dat men geen tijd heeft om in te schrijven op een gebiedsgericht project van de Vlaamse overheid. Ik pleit voor meer aandacht en meer financiële armslag bij dit hele verhaal voor de landelijke gemeenten, de dorpen en gehuchten.”

Heeft Vlaanderen eigenlijk wel een duidelijk landschapsbeleid?

“Dat is zeer versnipperd, hè. Voor een deel zit landschapsbeleid onder het beleid voor het onroerend erfgoed verstopt. Maar dan heb je het alleen over de mooie, meest historische landschappen, terwijl de Europese Landschapsconventie heel duidelijk stelt dat we ook naar de *degraded landscapes* moeten kijken. Eigenlijk zou landschap als een facet over alle disciplines en sec-

toren heen moeten liggen. Idealiter – ik ben daarin een imperialist – zou de landschapsarchitectuur de discipline moeten zijn die aan de touwtjes trekt, die bepaalde richtlijnen geeft en bepaalde richtingen uitzet. Dat lijkt mij ideaal, omdat de landschapsarchitectuur een overkoepelende functie kan hebben over veel disciplines heen.”

Wat zou de landschapsarchitect - jouw studenten - hierin kunnen betekenen?

“In een landschap als deze kouter moet de landschapsarchitect vooral bewaken wat er al is. Rekening houden met de specifieke elementen van het landschap. Dat de hout-

kanten op de goede plaats behouden blijven bijvoorbeeld, of dat er in het AGNAS-project goede afbakeningen gemaakt worden. Ik vind het belangrijk dat mijn studenten het verhaal van de landschappelijke structuur leren kennen. Dat ze snappen dat de kouter hier specifieke kenmerken heeft en van oudsher voor landbouw gebruikt is, terwijl de beekvallei van oudsher bebost is. Dat daar belangrijke ecologische waarden aan vastzitten die ze als basis zouden moeten gebruiken wanneer ze bepaalde inrichtingen voorstellen. Dat ze zich bijvoorbeeld bezighouden met de vormtaal en met wat er aan specifieke elementen in de deelgebieden voorkomt als ze een tuin of een om-

geving van een boerderij moeten ontwerpen. Dat ze uitgaan van een grondige landschapsanalyse en de abiotische, de biotische en de menselijke factoren met elkaar proberen te verzoenen. Mijn ervaring is dat dit veel makkelijker lijkt dan het is. Een brede holistische kijk op het landschap, het belang van een grootschalige analyse voor een piepkleine tuin, is niet zo evident voor een student. Mijn studenten moeten ook weten hoe de landbouw functioneert en waarom landbouwers doen wat ze doen, en dat dat door de Europese reglementering veroorzaakt wordt. Want zij moeten met die mensen onderhandelen en daarbij een soort van neutrale mediator zijn om al die belangen op elkaar te kunnen afstemmen.”

Betekent neutraliteit ook dat je niet voor een bepaalde kwaliteit kunt staan?

“Ik bedoel neutraliteit in de zin van allerhande belangen op een goede manier kunnen afwegen, niet in de zin van geen stelling kunnen nemen. Stelling nemen, daar ontkom je vroeg of laat niet aan. En dan vind ik dat je als landschapsarchitect altijd moet staan voor een groene kwaliteit. Landschapsecologie moet de basis zijn van alles wat je beslist. De basismilieukwaliteit is daarbij een noodzakelijke voorwaarde en ik denk dat ontwerp daarin een belangrijke rol kan spelen. Tegelijkertijd moet je ook de beeldkwaliteit, het vormgeeflijke, erbij betrekken: je moet ervoor zorgen dat het ook nog mooi is.”

Jij bent voorzitter van de Gemeentelijke Commissie Ruimtelijke Ordening (GECORO) van Sint-Lievens-Houtem. Hoe kijken ze daar tegen jouw zienswijze en wetenschappelijke argumentatie aan?

“Binnen de GECORO hebben we heel fijne gesprekken over ruimtelijke structuren en criteria, maar naar de gemeente en de politiek toe spelen ook menselijke criteria. Dan zijn wij die idealisten die gemakkelijk de ideale beelden kunnen preken. Toch denk ik dat men de kennis van de GECORO wel apprecieert en erkent. De realiteit echter dwingt vaak andere beslissingen te nemen. Het is ook logisch dat onze zienswijze niet volledig overgenomen wordt: wij zijn geen politiciers hè, maar een adviesraad. En al volgt men onze discussienota's en aanbe-

velingen niet altijd op, ze worden toch gelezen. Ik hoop stilletjes dat we daarmee toch een soort bewustzijn voor ruimtelijke kwaliteit activeren. De gemeentelijke stedenbouwkundige ambtenaar gebruikt de GECORO ook wel om zaken open te trekken. Superinteressant.”

Heb je ook discussies over schoonheid en beleving in de GECORO?

“Dat speelt vaak, maar in discussies ga ik nooit zelf het woord ‘mooi’ gebruiken. Wel ga ik altijd proberen aan te tonen dat er een soort structuur is die je misschien moet proberen aan te sluiten op andere dingen.”

We passeren een nieuwbouwwoning die achterstevoren lijkt te zijn neergezet.

“Wat ik interessant vind is dat een Vlaming nog altijd zijn garagepoort, zijn voordeur en zijn gesloten gevel plaatst aan de kant van de open ruimte die zo fantastisch mooi is. Dat is toch supergrappig. Misschien geldt dat wel breder en niet alleen voor de Vlaming: de burger ziet niet welke landschappelijke rijkdom rond zijn eigen woning aanwezig is.”

GEERT DE BLUST EN BAREND HAZELEGER

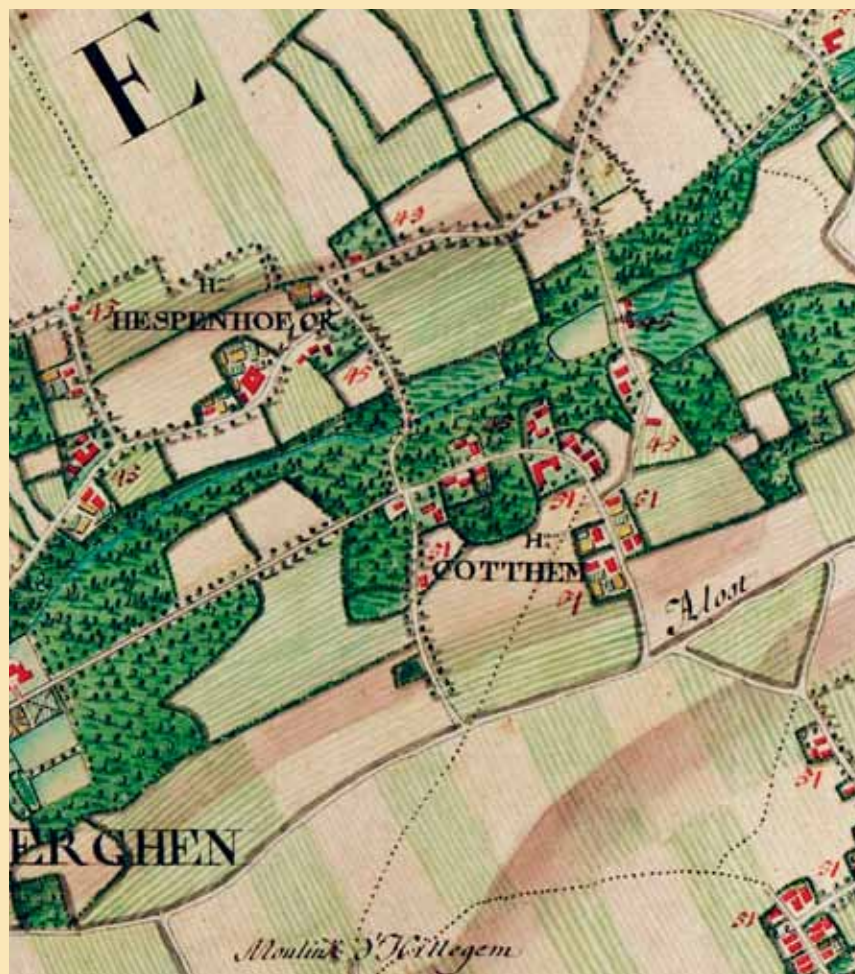
Het landschap rond Cotthem: beekvallei en kouters

Cotthem is gelegen in het landelijk gebied tussen Sint-Lievens-Houtem en Oombergen (Zottegem). Het gehucht bestaat uit ongeveer twintig huizen, waaronder oude hoeves en boerenhuizen van het dubbelhuistype en een beeldbepalende Mariagrot. Geologie, bodem en reliëf hebben het landgebruik in en rond Cotthem sterk bepaald.

In de laaggelegen natte en kleiige alluviale zone langs de meanderende Cotthembeek bevinden zich drassige meersen. Wanneer de beek na hevige regenval buiten zijn oevers treedt overstromen ze nog gedeeltelijk. Sommige meersen worden als weiland gebruikt, andere werden bebost. Deze extensief gebruikte gronden herbergen waardevolle plant- en diersoorten, die Europese bescherming genieten.

De vruchtbare leemgronden op de hoger gelegen gebieden - de kouters - worden van oudsher gebruikt voor akkerbouw. Hun openheid en groot-schaligheid, met verre uitzichten op de omliggende dorpen, staat in scherp contrast met de kleinschaligheid van de hellingen van de beekvallei. Hier komen bossen voor, afgewisseld met een kleinschalig weidelandschap met knotwilgenrijen, houtkanten en holle wegen.

Veel bossen bestaan uit hoogstammige eik, esdoorn en kastanje, maar er zijn ook populieeraanplantingen. Her en der zijn er eeuwenoude hakhoutstoven van es, hazelaar, esdoorn of zwarte els. Waar de houtkanten verdwenen zijn, is op sommige plaatsen nog een talud of graft in het landschap te zien. Verder worden de valleiwanden gekenmerkt door een sterk wisselende ondergrond, met bronzones,

stuwwatertafels, dagzomende kleilagen en keienbanken.

De Ferrariskaart uit 1771 [boven] laat zien dat dit gebied de laatste eeuwen weinig structurele veranderingen heeft ondergaan. De verticale samenhang tussen fysieke gesteldheid en landgebruik is nog duidelijk leesbaar en geeft het landschap

een specifieke eigenheid en esthetische waarde. Tegelijkertijd is het een levend landschap, waar natuur, landbouw, zachte recreatie en wonen al eeuwenlang samengaan. Met respect voor de landschappelijke structuur kunnen deze zich op een geordende manier verder ontwikkelen.